

Agata Chrobot*

Blaski i cienie życia renesansowego poety Jerzego Sabinusa

The bright and dark sides of the life of Renaissance poet George Sabinus

Abstract: George Sabinus (real name: Georg Schuler; born April 23, 1508 in Brandenburg – died December 2, 1560 in Frankfurt/Oder) was a diplomat, a poet, a recognized expert in Greek and Roman literatures, a translator, editor and commentator, and the first rector of the University in Königsberg (The Albertina). Sabinus' poetry is full of descriptions of various turning points in his life, the most important of which are: the studies at the University of Wittenberg, the friendship with his teacher: Philip Melanchthon, the marriage to Anna Melanchthon, a trip to Italy – an important place for every humanist, becoming rector of the newly founded University of Königsberg and moving in to Königsberg, the death of his wife, leaving Königsberg and then returning to the city, conducting diplomatic missions.

Sabinus was educated at the University of Wittenberg, where he met Philip Melanchthon, and in 1536 married his daughter Anna (Elegies III 1–7). Anna Melanchthon was an extraordinary woman, very well educated and exceptionally talented. The poet in numerous works strongly emphasizes Anna's lineage, the fact that he married the daughter of one of the greatest scholars certainly made Sabinus famous, Anna was held during baptism by Martin Luther himself (El. VI 7).

Another turning point in the poet's life was the trip to Italy, which he made in the years 1533–1534 (Hodoeporicon itineris Italici). Sabinus embarked on this long

* Agata Chrobot (ORCID: 0000-0001-5532-4692) – dr, adiunkt w Instytucie Literaturoznawstwa i Językoznawstwa na Uniwersytecie Jana Kochanowskiego w Kielcach; kontakt: agata.chrobot@ujk.edu.pl.

and dangerous journey for the sake of education and in order to make new connections, thanks to which he was included into the circle of the humanist European elite at that time. During this peregrination he met Aleander, Lazzarro Bonamica, Joannes Baptista Egnatius and Venetian Cardinal Peter Bemba, with whom he maintained a life-long friendship.

Another change in the poet's life was his moving to Königsberg and becoming the first rector of the University of Königsberg in 1544 (El. v 6–10, VI 3,5, 6). In Königsberg, on February 27, 1547, the poet's wife Anna, née Melanchthon, died at the age of 25. The same year, after serving four years as rector, Sabinus resigned and left the city. He returned there again as rector in the years 1552–1553.

In this article I present both the good and the bad moments in the poet's life, which he scattered across the pages of a number of his works.

Keywords: education, teacher, travel, friendship, marriage, change of job and residence, death.

Jerzy Sabinus (prawdziwe nazwisko: Georg Schuler, urodzony 23 kwietnia 1508 r. w Brandenburgu, zmarł 2 grudnia 1560 r. we Frankfurcie nad Odrą) był dyplomata, poetą, cenionym znawcą literatury greckiej i rzymskiej, a także jej tłumaczem, edytorem i komentatorem oraz pierwszym rektorem Uniwersytetu Albrechta w Królewcu¹. Literackie imię Sabinus przybrał w 1528 r. po Aulusie Sabinusie – jednym z najbliższych przyjaciół Owidiusza², deklarując w ten sposób swój bliski związek z rzymskim poetą. Istotnie był zauroczony Owidiuszem, czemu dał wyraz w elegiach oraz w zainteresowaniach filologicznych. Przykładem tych prac są: *Fabularum Ovidii interpretatio tradita In Akademia Regiomontana a Georgio Sabino* wydana w Wittenberdze w 1555 roku³; *Ovidii Metamorphosis seu fabulae poeticae earumque interpretatio ethica, physicaethistorica Georgii Sabini* Frankfurt 1589; *De carminibus ad veterum imitationem*

1 H. Scheible, B. Ebner, Sabinus Georg, w: *Neue Deutsche Biographie* 22 (2005) s. 320–321.

2 Publius Ovidius Naso, *Amores* II,18; *Ex Ponto* IV, 16.

3 Warto zauważyć, że powstała współczesna jej edycja: Georg Sabinus: *Fabularum Ovidii interpretatio – Auslegung der Metamorphosen Ovids*. Edition, Translation, Commentary, Edited by Lothar Mundt, Berlin, Boston: De Gruyter, 2019.

artificio secomponendis, praecepta bona e tutilia collecta a clarissimoviro Georgio Sabino Lipsk 1551. Sabinus był jednym z najzdolniejszych i najpłodniejszych niemieckich poetów okresu humanizmu⁴, posługiwał się żywą łaciną⁵, pisał erotyki, elegie, epigramy i okolicznościowe eklogi; zbiorowa edycja tych utworów ukazała się po śmierci poety w 1563 roku.

Poezja Sabinusa pełna jest odniesień do różnych, ważnych momentów w życiu poety, takich jak edukacja, nauczyciele, podróż, przyjaźń, małżeństwo, zmiana miejsca pracy i zamieszkania, a także pełnienie funkcji zawodowych i dyplomatycznych czy też oczekiwanie na śmierć.

Zainteresowania filologiczne wskazują, jak duży wpływ miała lektura poezji Owidiusza na Sabinusa jako poetę, z niej zaczerpnął również swój pseudonim poetycki. Poeta – humanista, dobrze obeznany z tradycją literacką, imituje określone konwencje i dostosowuje je do opisywanej sytuacji życiowej. Funkcja niektórych utworów ukierunkowana została przede wszystkim na powiadomienie o własnym losie ze szczególnym wyeksponowaniem wybranego zdarzenia z własnej biografii.

W wieku 15 lat (w roku 1523 lub 24) rozpoczął studiowanie literatury i prawa na Uniwersytecie w Wittenberdze, które ukończył w 1533 roku⁶. W czasie studiów słuchał wykładów Marcina Lutra i stał się ulubionym uczniem Filipa Melanchtona⁷, który w roku 1530 zabrał go na sejm Rzeszy do Augsburga. Jak wielka zażyłość łączyła Sabinusa z nauczycielem-mistrzem, świadczą słowa, w których przedstawia scenę pożegnania z Filipem Melanchtonem (w. 30–52) przed wyjazdem do Italii w *Hodoeporicon itineris Italici*. Nie wychodzi tu autor, co prawda, poza tradycyjne antyczne toposy, podobnie jak przy opisie pożegnania z córką

- 4 R. R. Targiel, Georg Sabinus – Humanist, gekronter Poet, Professor und Diplomat, „UNION”, Martz 2008, s. 25.
- 5 S. Zabłocki, Literatura nowołacińska. Średniowiecze – renesans – barok, w: Dzieje literatur europejskich, red. W. Floryan, Warszawa 1977, s. 371.
- 6 G. Ellinger, Geschichte der Neulateinischen Literatur Deutschlands im Sechzehnten Jahrhundert, Berlin und Leipzig 1929, s.68.
- 7 Filip Melanchton od 1518 roku do końca życia związany był z Uniwersytetem w Wittenberdze, w tym bowiem roku Fryderyk III ufundował Uniwersytetowi katedrę języka greckiego, którą po odmowie Johannes Reuchlina przyznano Melanchtonowi. W swoim pierwszym wystąpieniu Melanchton nawoływał do reformy uniwersytetu, upatrując źródła nowej myśli i inspiracji w lekturze oryginalnych tekstów antycznych.

Melanchtona – Anną, ale jednak we wspomnianym fragmencie wyraźnie podkreśla, jak ważna była rola mistrza dla jego rozwoju duchowego i artystycznego. To właśnie Melanchton przez 10 lat, kiedy był nauczycielem młodego Sabinusa, ukształtował go jako człowieka i poetę: „drogę wpinania się na najwyższy szczyt góry Parnas Nazona odbyłem pod twoim przewodnictwem”⁸ (*Hodoeporicon itineris Italici*, w. 43–44). W dalszych wersach podkreśla, że będzie mu za to wdzięczny do końca życia i kocha go jak ojca: „żyj i żegnaj mój drogi mężu, kochany jak ojciec” (w. 52). Sympatię okazywaną nauczycielowi akcentuje także dużą dysproporcją w opisie krótkiego pożegnania z ojcem biologicznym, a znacznie dłuższym z ojcem duchowym, choć obaj żegnają go ze łzami.

W latach 1533–1534 odbył Sabinus – tak ważną dla każdego humanisty – podróż do Italii, którą opisał w *Hodoeporicon itineris Italici* wydany w 1535 roku⁹. Utwór obejmuje 443 dystychy i jest przez to jednym z najbardziej obszernych przykładów tego gatunku¹⁰. Dzieli się na dwie nierówne części: w wersach 1–602 przedstawił poeta podróż przez terytorium niemieckie, a wersy 603–885 zawierają opis drogi przebytej przez Italię¹¹. Autor wyraźnie określa cel owej peregrynacji – studia w Padwie¹². Jednak Sabinus wyprawił się w tę długą i niebezpieczną podróż nie tylko w celu edukacji, lecz także po to, aby zawrzeć nowe znajomości, dzięki którym został włączony do grona elity humanistycznej ówczesnej Europy. Oprócz tych powodów ważna jest także podróż sama w sobie, gdyż sta-

8 Wszystkie tłumaczenia poezji Sabinusa podaję w przekładzie własnym.

9 Korzystam z wydania: Georgii Sabini Brandenburgensis, *Poemata et numero librorum aucta et emendatius impressa, quam antea fuerunt*, Lipsiae in officina Valentini Papae anno MDLVIII, Editio princeps: Wittenberg, Georg Rhau, 1535.

10 H. Wiegand, *Hodoeporica, Studien zur Neulateinischen Reisedichtung des deutschen Kulturraums im 16 Jahrhundert*, Baden-Baden 1984, s. 71.

Syntetyczne informacje o hodoeporikonach podają: R. Krzywy, *Od Hodoeporiconu do eposu peregrynackiego. Studium z historii form literackich*, Warszawa 2001, s. 13–118; J. Sokolski, *Hodoeporicon w: Słownik literatury staropolskiej. Średniowiecze-Renesans-Barok*, red. T. Michałowska, przy udziale B. Otwinowskiej i E. Sarnowskiej-Temeriusz, Wrocław 1998, s. 311–313.

11 A. Chrobot, *Hodoeporicon itineris Italici Jerzego Sabinusa*, „*Studia Classica et Neolatina XVI. Wydobyc znowu na światło dnia*”, Gdańsk 2018, s. 211–223.

12 Niemcy wśród 10 zrzeszeń, jakie wyodrębniły się na Uniwersytecie Padewskim, stanowili pierwszą cudzoziemską nację, zaraz po jedenastu włoskich, na drugim miejscu uplasowali się Czesi, a po nich Polacy. R. Demel, *Polacy w Padwie*, w: „*Polonia Włoska*” 1, (2004), s. 3–6.

nowi ważny moment w biografii poety. Nie zabrakło bowiem w utworze niemieckiego humanisty informacji o napotykanym dziełach sztuki i budowlach. Wśród tych, które może oglądać w Halle, opisuje na przykład wzniesioną z niewiarygodnie spojonego kamienia katedrę, a w niej znakomite rzeźby, wielobarwną posadzkę czy ściany pokryte arrasami tkanymi złotą nicią. Pod marmurowym łukiem sklepienia wiszą organy naśladujące zarówno delikatny śpiew ptaków, jak i mocny dźwięk trąb bojowych. Sabinus dokładnie opisuje też wygląd ołtarza i podkreśla nakłady, jakie poniósł na niego i całą świątynię jej fundator Albrecht von Brandenburg. Zachwyt poety budzi także obraz przedstawiający darczyńcę i cesarza Karola V. W zamku obok świątyni, w komnacie z osobliwościami zauważa Sabinus ptaka pochodzącego z Indii (w. 269–274). Jego opis jest świadectwem zainteresowania ówczesnych ludzi egzotyką, podobnie jak *descriptio* wykonanego ze spiżu nieba, poruszających się sfer z siedmioma planetami – dowodem ich zainteresowania astronomią i astrologią (w. 275–284). Zatem i w tym gabinecie osobliwości znajdowały się okazy z różnych dziedzin. O oprócz wymienionych opowiada Sabinus o oglądanych tam miniaturach dzieł sztuki starożytnej: piramidach, podobiznach bogów, monetach, mieczach, roślinach, okrętach w kształcie latających ryb oraz *Iliadzie* Homera zamkniętej w małej łupinie orzecha. Tych okazów jest tak dużo, że poeta wzbrania się przed dokładnym zaprezentowaniem ich wszystkich. To, co dzisiaj moglibyśmy zobaczyć w gabinecie numizmatycznym, w muzeum sztuki czy przyrodniczym, poeta ujrzał w jednym miejscu i zrobiło to na nim, jak można wnioskować po tak dokładnym opisie (w. 265–344), duże wrażenie.

Z kolei w Erfurcie, o czym z dumą opowiada, spotkał Eobana Hessusa¹³. Dla Sabinusa to największy zaszczyt, że mógł poznać największego poetę i uścisnąć mu dłoń. Innym wielkim przeżyciem była dla poety także pełna trudu i niebezpieczeństw przeprawa przez Alpy (w. 507–540).

Po pełnej wrażeń podróży Sabinus dociera do Italii – ojczyzny uczonych mężów i wielkich poetów. Weronę opisuje jako miejsce narodzin Katullusa. Wenecją jest zauroczony i kreśli piękny opis miasta. Sądzi, że nie może być ono dziełem człowieka lecz bogów. Zachwyca go niemal wszystko – topografia, architektura, bogactwo, a nawet senat (w. 657–676).

13 W XVI wieku nie tylko ludzie nauki i pióra, ale ogólnie wykształceni turyści starali się odwiedzać wybitnych ludzi. A. Mączak, *Odkrywanie Europy. Podróże w czasach renesansu i baroku*, Gdańsk 1998, s. 46–50.

Pobyt w Wenecji stwarza okazję, by poruszyć tematy religijne – jedyny raz podczas całej podróży. Gondola wiezie Sabinusa do kościoła prawosławnego, gdzie właśnie odbywa się jakieś święto. W rozmowie z duchownym o znaczeniu św. Jerzego przechodzi poeta do omawiania „świętych obrzędów w greckim kościele”. Z pewnością jest to świadectwo zainteresowania luteran kościołem ortodoksyjnym, przekonania o wzajemnej bliskości ze względu na udzielanie wiernym komunii pod dwiema postaciami. Natomiast interlokutor Sabinusa, jak wynika z rozmowy, nic nie wie o rozłamie w kościele zachodnim. Sabinus zdaje się zresztą nie przywiązywać do religijnego podziału wielkiego znaczenia¹⁴, o czym świadczy radość ze spotkania w Wenecji z Bomphiusem¹⁵ i Aleandrem¹⁶, których stanowisko wobec reformacji było jednoznacznie negatywne. Kwestie wyznaniowe zupełnie przysłonięte są tutaj humanistyczną przyjaźnią, istniejącą ponad wszelkimi podziałami – *amicus Bomphius* prowadzi Sabinusa do Aleandra, a dzięki sztuce poetyckiej drzwi do przyjaźni z nim stoją otworem dla naszego poety:

Ipse mihi summum quo testaretur amorem,
 Carpere me secum remige iussit iter:
 Meque diserte tuas Hieronymus duxit aedes,
 Nomen Aleandro cui sacra Musa dedit:
 Plurima qui calles variae discrimina linguae,
 Et clario plerum numine pectus habes:
 Sacrarumque datas rerum moderaris habenas
 Post ipsum Veneta summus in urbe Ducem.
 Hic per Apollineas mihi ianua protinus artes
 Esset amicitiae cum patefacta tuae:

- 14 Sabinus w kontaktach z katolikami zachował dużą niezależność, do grona jego przyjaciół należeć będzie m.in. Andrzej Krzycki, Jan Dantyszek i wielu, w samym utworze jesteśmy świadkami początku przyjaźni z kardynałem Piotrem Bembem. A. Chrobot, Poetycka korespondencja Jana Dantyszka z Jerzym Sabinusem, „*Studia Classica et Neolatina X. Inter Textus Między Tekstami*”, Gdańsk 2013, s.111–123.
- 15 Lucas Bomphius – sypialniany papieża Klemensa VII, jego postać pojawia się jeszcze w korespondencji Erazma z Rotterdamu, jest on adresatem jednego z jego listów.
- 16 Hieronymus Aleander (1480–1542), włoski humanista i kardynał, z polecenia papieża Leona X w 1520 roku był nuncjuszem na dworze Karola V – jego zadaniem było zmobilizować cesarza przeciwko reformacji. G. Muller: Aleandro Girolamo, w: *Theological Real Encyclopedia (TRE)*, t. 2, (1978) s. 227–231.

Tu mea cingebas Dapheide tempora lauro,
 Invitoque mihi nomen equestre dabas.
 (w. 770–781)

[On sam dał mi dowód najwyższej sympatii, nakazał, abym wraz z nim jako wioślarzem przebył drogę i przyprowadził mnie do twoich pokoi wymowny Hieronimie, któremu święta Muza dała imię Aleander. Ty, który znasz i rozumiesz różne języki i serce masz wypełnione dobrocią, wypełniasz powierzone obowiązki nad sprawami duchowymi i sprawujesz najwyższą władzę po Księciu weneckim. Kiedy dzięki sztukom apollinowym zostały otwarte tu dla mnie drzwi do twojej przyjaźni, ty otoczyłeś moje skronie dafnejским laurem i obdarzyłeś mnie wbrew mej woli tytułem szlacheckim.]

Podobnie wygląda spotkanie z Piotrem Bembem¹⁷ i jego przyjaciółmi w Padwie. Poeta nakreślił w tym utworze także pełen szacunku i uwielbienia portret Bonamica¹⁸ i podał kolejny ważny powód peregrynacji do docelowego miejsca swej wędrówki przez Italię:

Nec, schola quo gaudet celebri Patavina magistro,
 Lazarus obscure me Bonamicus amat.
 Me Baptista suos Egnatius inter amicos,
 Praeditus et summa vir pietate colit.
 (w. 829–832)¹⁹

- 17 Piotr Bembo (1470–1547) – włoski poeta, historyk i gramatyk, kardynał i doradca papieża Pawła III. Jego willa Nonianum na przedmieściu Padwy była miejscem studiów literackich i naukowych dla dużego grona jego przyjaciół-humanistów oraz uczniów; Szkic biograficzny Piotra Bemba poprzedza tłumaczenie jego utworu *De Aetna*: Pietro Bembo, *O Etnie*, tekst, przekład i opracowanie I. Mikołajczyk, Toruń 1997, s. 5–13.
- 18 Lazzaro Bonamico z Bassano (1479–1552) – włoski humanista i pisarz, profesor greki i łaciny na Uniwersytecie Padewskim. R. Avesani, Lazzaro Bonamico z Bassano, w: *Dizionario Biografico degli Italiani*, Volume 11, Roma, Istituto dell'Enciclopedia Italiana, 1969, [www.troccani.it/enciclopedia/lazzaro-bonamico_\(Dizionario_Biografico\)](http://www.troccani.it/enciclopedia/lazzaro-bonamico_(Dizionario_Biografico)) [dostęp: 28.04.2023]; M. Lenart, Lazzaro Bonamico – buon amico con tutti – i jego relacje z Polakami, w: Czechowicz Agnieszka, Trębska Małgorzata (eds.): *Przyjaźń w kulturze staropolskiej*, 2013, Lublin, s. 117–126.
- 19 Porównaj Klemens Janicki *Var. el.VIII* 9; 39–45.

[I nie szkoła padewska cieszy mnie bardziej niż Łazarz Bonamik, sławny nauczyciel, lubi mnie skrycie. Najwyższym szacunkiem wśród swoich przyjaciół darzy mnie Baptysta Egnatius, mąż pełen wielkiej pobożności.]

Przyjaźnią obdarzyli go również inni humaniści, np. Joannes Baptista Egnatius²⁰, a nawet zacny starzec Celio Calcagnini²¹. Najwięcej miejsca zajmuje jednak motyw zawarcia – dzięki poezji – przyjaźni z weneckim humanistą Piotrem Bembo. Te znakomite imiona nie tylko dodają splendoru poezji i osobie Sabinusa, ale też odzwierciedlają horacjańską hierarchię wartości przyjaźni (por. *Satyra I* 5, w. 39–44).

Artibus at claros homines opibusque potentes
 Protinus ardebam conciliare mihi.
 Haec igitur misi facundo carmina Bembo,
 Quo non est Latio maius in orbe decus.
 Quid ferat ignotae miraris epistola dexterae,
 Redditur imparibus quae tibi scripta modis:
 Hanc tibi qui mittit, doctissime Bembe, Sabinus
 Optat amicitiae foedus inire tuae.
 Nam procul huc patriis, ubi nunc agit hospes, ab oris
 Quod grave difficili tempore fecit iter,
 Non, ut perspiciat longinquas advena terras,
 Causa fuit: quamvis haec quoque causa fuit.
 Sed magis ipse tuum nomen famamque secutus
 Venit, ut optato possit amore frui,
 Cuius in extremis Germania finibus audit
 Docta Lycaonio scripta sub axe legi:

20 Joannes Baptista Egnatius (1473–1555), humanista, filolog, poeta, przyjaciel Erasma i Piotra Bembo. Ch. Dezobry, Th. Bachelet, Joannes Baptista Egnatius, Dictionnaire de biographie, vol. 1, Ch. Edite par Delagrave, 1888, s. 899, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6569161w/f22.image.r=dezobry,%20bachelet%20,%20joannes%20baptista%20egnatius> [dostęp: 28.04. 2023].

21 Caelius Calcagninus (1479–1541), humanista, uczony – astronom (znał Mikołaja Kopernika), dyplomata. Q. Breen, Celio Calcagnini, w: Church History, Vol.21, No3, 1952, s. 225–238, <https://www.cambridge.org/core/journals/church-history/article/celio-calcagnini-14791541/2F55B18797D928F83BE4CCEC88179131> [dostęp: 20.04.2023].

Laudat et eloquium, vivo Cicerone probasset
Ipsa quod in medio Roma diserta foro.
Ergo prius si quem dignatus amore fuisti,
Qui tibi non usu cognitus ante fuit:
Se petit ipse tuos ut quemlibet inter amicos,
Ex animo cum te diligat: esse velis.
Attica Romuleae Bembus facundia linguae,
Ut digitis legit verba notata meis,
Omne suum studium mihi pollicitusque favorem,
Dixit, amicorum tu mihi summus eris.

(w. 802–827)

[Zapraǳałem natychmiast zaprzyjaźnić się z ludźmi sławnymi i władającymi sztukami i bogactwami²². Wysłałem więc te pieśni do elokwentnego Bemba, największej ozdoby w całej Italii. Dziwisz się, że otrzymałeś list napisany nieznaną ręką w nieregularnych miarach. Najmądrzejszy, najbardziej czytany, Bembo! Wysłał go do ciebie Sabinus, który pragnie zawrzeć z tobą przyjaźń. Przebywa z dala od ojczyzny, na ziemi, gdzie teraz jest gościem, w niebezpiecznym czasie odbył trudną podróż, nie po to, aby jako przybysz oglądać odległe ziemie, nie taki był powód, chociaż i to także było przyczyną, lecz najbardziej przybył tu wiedziony sławą twego imienia, aby mógł cieszyć się z upragnionej przychylności tego, którego słucha Germania w najdalszych zakątkach kraju. Czytałem uczone pisma pod północnym niebem. Za życia Cicerona sam pełen elokwencji Rzym na środku Forum uczyniłby go godnym uznania i chwaliłby jego styl. Jeśli zatem wcześniej, nim mnie poznałeś, byłem godny uznania, on sam domaga się, abys ty, jeśli zechcesz, dołączył do grona jego przyjaciół, ponieważ ceni ciebie z całej duszy. Bembo czytał moje poezje i powiedział: ty będziesz najlepszym moim przyjacielem]

Sabinus przyjaźnił się z Piotrem Bembem przez całe życie, czego dowodem jest ich poetycka korespondencja; wenecjanin jest bowiem adresatem wielu jego utworów.

Bembo to adresat m.in. trzech elegii, w których Sabinus powiadamia przyjaciela o kolejnym momencie zwrotnym w jego życiu – o ślubie z córką Filipa

22 To wyraźna aluzja do Owidiusza: Roma potens opibus, Fasti 4, 255.

Melanchtona, Anną w 1536 roku²³. W elegii III 1 uprzedzał dostojnego przyjaciela, że w jego życiu przyszedł czas na miłość, elegia III 2 informowała o zaręczynach poety. Po zaręczynach nadeszła pora zapraszania gości na ślub i wesele, ale w elegii III 3 tylko nieznacznie nawiązuje do poetyki zaproszenia, gdyż Sabinus jest w pełni świadomy tego, że Bembo nie przyjedzie do Wittenbergi, bo zbyt wielka odległość dzieli ją od Italii²⁴. Stąd zaproszenie formułuje w kształcie nie-
możliwego do spełnienia życzenia

Te meus ambiret precibus socer ipse Melanchton, Huc ut
susciperes Bembe rogatus iter,
Cum mihi consortem vitae, sociamque cubilis,
Legitimo pactus foedere iunget Hymen.
O quibus officiis, si tunc optatus adesses,
Hic animum vellem demeruisse tuum.

(El. III 3, w. 13–18)

[Sam Melanchton, mój teść, zaprasza cię serdecznie, abyś Bembo przybył tutaj jako zaproszony gość. Kiedy Hymen daje mi towarzyszkę życia i łoża wiążąc zgodnie z prawem ze mną. Jeśli obowiązki pozwoliłyby ci twoja obecność byłaby pożądana! Tutaj chciałbym zyskać twoją uwagę.]

Tu raz jeszcze podkreśla Sabinus, że narzeczona to córka Filipa Melanchtona, który też zapraszałby Bemba na ślub, gdyby droga nie była tak daleka. Poeta włącza w te swoje marzenia obraz wesela – dostojny gość tańczyłby z Anną i zajmował honorowe miejsce wśród gości

Scilicet ad cytharas et fila sonatia, tecum
Nostra iuberetur ducere sponsa choros:

- 23 A. Chrobot, Wokół małżeństwa Jerzego Sabinusa z Anną, córką Filipa Melanchtona. Elegie III 1–7, „Studia Classica et Neolatina XII. Przez stulecia...”, Gdańsk 2014, s. 51–58.
- 24 Adresatami pozostałych elegii cyklu również są przyjaciele poety: czwartej – Andrzej Krzycki, piątej – Krzysztof Turek, sekretarz kardynała Alberta, arcybiskupa Moguncji, szóstej – Krzysztof Carlevitius, humanista związany z Jerzym, księciem Saksonii, siódmej – humanista portugalski, przyjaciel i uczeń Erazma z Rotterdamu, Damian z Gois.

Patriciaq; tibi pro nobilitate daretur
Et locus, et Rhodio milite dignus honor.
(El. III 3, w. 19–22):

[Naturalnie moja szlachetna narzeczona tańczyłaby z tobą do dźwięków muzyki, ze względu na szacunek godny uczonego męża zająłbyś zaszczytne miejsce przy stole.]

Poeta informuje przy tym przyjaciela, że Anna jest bardzo młoda – nie ukończyła jeszcze czternastu lat, wobec czego ślub musi zostać odłożony aż do jesieni. Sabinus przeżywa również pewne rozterki związane z wyborem drogi życiowej – zastanawia się, czy poświęcić się zawodowi prawnika i służbie publicznej, czy pozostać przy poezji, do czego nakłaniał go Bembo.

Kolejny punkt przełomowy w biografii Sabinusa to zmiana miejsca pracy i zamieszkania, o czym również powiadamia swego przyjaciela Piotra Bemba w elegii v 5. Dotychczasowym miejscem pobytu poety był Frankfurt nad Odrą, gdzie w 1538 r. został profesorem poezji i retoryki na tamtejszym uniwersytecie. Jednak tę posadę porzucił na rzecz pracy w Królewcu. Gdy ostatni wielki mistrz krzyżacki Albrecht Hohenzollern zmienił wyznanie i zlikwidował państwo zakonne, przekształcając je w świecki kraj zależny od Polski, Prusy Książęce jako oficjalną religię przyjęły w 1525 r. luteranizm. Książę, aby krzewić nową religię i wzmocnić naukę Lutra tak wewnątrz, jak i na zewnątrz kraju oraz podnieść swoje znaczenie w całej Europie, postanowił proklamować uczelnię. Chodziło także o dostarczenie państwu kadry urzędników, nauczycieli, sędziów i lekarzy. Wybór kadry profesorskiej zlecił Albrecht słynnemu humaniście i teologowi protestanckiemu z Wittenbergi – Filipowi Melanchtonowi, teściowi Sabinusa. Prawdopodobnie za jego namową drugim rektorem został jego zięć. Dla tak zdolnego poety i wybitnego humanisty, który przed przybyciem do Królewca piastował stanowisko profesora na Uniwersytecie we Frankfurcie nad Odrą²⁵, była to raczej degradacja. Sabinus po długich wahaniach, które opisuje w elegii do Bemba, w 1544 r. zgodził się jednak przejść na uczelnię niemającą praw akademickich. Uczynił tak, znając zapewne plany księcia Albrechta i spodziewał się, że to jemu przypadnie w udziale zaszczytny tytuł pierwszego

25 H. Scheible, B. Ebner, Sabinus Georg, w: *Neue Deutsche Biographie* 22 (2005) s. 320–321.

rektora studium generale. Istotnie, Sabinus krótko sprawował urząd *studium particulare* i to on skłonił swego protektora do szybkiego przekształcenia partykularza w uniwersytet. Już 17 sierpnia 1544 r., w niedzielę nastąpiła uroczystość poświęcenia uniwersytetu i inauguracja pierwszego roku akademickiego²⁶, w dużej mierze dzięki dobrej promocji uczelni i zapobiegliwości jej rektora – Jerzego Sabinusa właśnie.

Sabinus okazał się nie tylko dobrym menadżerem, ale także osobą dbającą o własne interesy – zapewnił sobie między innymi, wbrew ówczesnym obyczajom, dożywotnie sprawowanie urzędu rektora (*rektor perpetuus*), z czym wiązało się znacznie wyższe wynagrodzenie. Należy dodać, że za przyjęciem oferty od księcia Albrechta przemawiała jego polityka pozyskiwania kadry profesorskiej głównie z Wittenbergi, która polegała na oferowaniu profesorom wyższej pensji niż w krajach Rzeszy. W pierwszym roku pracy Sabinus jako rektor i radca dworu (Hofrat) otrzymywał pensję w wysokości 361 florenów i 20 groszy oraz darmowe mieszkanie²⁷.

Postępowaniem swym Sabinus u jednych budził podziw, u drugich – zawiść. Liczba osób niezadowolonych, zarzucających mu brak pobożności, zeświecczenie i próżność wzrosła, gdy wprowadził do regulaminu kary cielesne – także dla profesorów. Dlatego mimo poparcia księcia musiał Sabinus w 1547 r. opuścić Królewiec. Wersja poety w elegii VI 6 jest zgoła inna. Po 4 latach sprawowania urzędu rektora – Sabinus czuje się zmęczony i wspomina, iż wielokrotnie wcześniej prosił, aby książę Albrecht zwolnił go z obowiązku pełnienia kierownictwa uczelnią. Dopiero śmierć żony poety – Anny skłoniła księcia do przychylenia się do prośby poety. Anna Sabinus, z domu Melanchton, zmarła 27 lutego 1547 r. w wieku zaledwie 25 lat Urodziła sześcioro dzieci i to właśnie po szóstym porodzie zmarła. Wiemy, że małżeństwo Sabinusów nie było szczęśliwe i przeżywało wiele trudnych momentów, a Anna często przebywała z dziećmi w domu

26 J. Serczyk, *Albertyna Uniwersytet w Królewcu (1544–1945)*, Olsztyn 1994, s.16–20; J. Jasiński, *Historia Królewca. Szkice z XII-XX stulecia*, Olsztyn 1944, s. 47–50.

27 Dla porównania profesorowie trzech wydziałów wyższych w pierwszym roku pracy otrzymywali wynagrodzenie w wysokości 200 florenów rocznie zaś na Wydziale Filozoficznym 150 florenów plus deputat żywnościowy ze starostwa Fischhauseu, a później drobne przywileje: jak prawo połowu ryb w Pregole na własne potrzeby, prawo utrzymywania rzemieślników, mielenie słodu w księżących młynach.

rodzinnym²⁸. Filip Melanchton nosił się nawet z zamiarem zabrania ukocha-nej córki z Królewca, ale obawiano się zbyt dużego skandalu. Po śmierci żony uwaga i troska wdowca, jak pisze Sabinus, musi być skierowana na dom i dzieci.

Rektor – Sabinus z radością po czterech latach składa urząd, by po pięcio-letniej przerwie ponownie go objąć. Poeta w latach 1552 i 53 znów sprawował funkcję rektora Uniwersytetu w Królewcu.

Warto wspomnieć, że w 1550 r. ożenił się po raz drugi z Anną Cromer. Z kolei w 1555 r. powrócił na uniwersytet do Frankfurtu nad Odrą, gdzie został ksią-żym radcą i posłem. Książę elektor brandenburski Joachim II Hektor wysyłał Sabinusa w misjach dyplomatycznych między innymi na polski dwór królew-ski. Poeta był na przykład członkiem świty księcia podczas podróży do Kra-kowa w celu zaręczyn z Jadwigą Jagiellonką, -udawał się na Litwę w celu zagwa-rantowania bezpieczeństwa Księstwu Pruskiemu.

Podczas jednej z misji dyplomatycznych, tym razem do Włoch w 1560 r. roz-chorował się i krótko po powrocie do Frankfurtu zmarł w wieku 52 lat.

Życie renesansowego poety Jerzego Sabinusa pełne było blasków i cieni. Informacje o nich znajdujemy na kartach wielu utworów niemieckiego huma-nisty. Z pewnością do dobrych punktów zwrotnych w biografii Sabinusa należy zaliczyć okres studiów i jego przyjacielskie relacje z Filipem Melanchtonem. Poeta czuje się dumny, co wielokrotnie podkreśla, że był jego uczniem a póź-

28 Opinie o przyczynach, które spowodowały, że był to nieudany związek, są bar-dzo różne. Robert Seidel uważa, że powody te są banalne i upatruje ich w mło-dym wieku Anny, zaledwie czternastoletniej panny i braku wierności młodego małżonka. Georg Ellinger dostrzega przyczynę już w samych okolicznościach i powodach zawarcia małżeństwa i charakterze Anny. Twierdzi, że odziedziczyła ona po swoim ojcu pewien sposób bycia, wycofanie, powolność i ociążały sposób myślenia, nie mogła dorównać swemu mężowi o wprost odmiennym charakterze. Mimo tego, to Sabinus był głównym sprawcą nieudanego małżeństwa. Nieszczę-śliwe pożycie małżonków było także przedmiotem troski i głównym tematem kore-spondencji Sabinusa z teściem i przyjaciółmi i niewątpliwie zasługuje na odrębne opracowanie. R. Seidel, *Lutherische Ehelehre und antikisierende Epithalamien-dichtung-Ein Hochzeitsgedicht für Georg Sabinus und Anna Melanchton*, "Neula-teinisches Jahrbuch, Band 9/2007, *Jornual of Neo-Latin Language and Literature*", Hildesheim-Zurich-New York, 2007, s.287; G. Ellinger, *Geschichte der Neulateini-schen Literatur Deutschlands im Sechzehnten Jahrhundert*, s.68.

niej także zięciem. Ich serdecznych relacji nie popsuły ani nieszczęśliwe małżeństwo poety, ani śmierć Anny.

Podróż do Italii, którą odbył poeta tuż po ukończeniu studiów również należy uznać za szczęśliwy punkt zwrotny. Sabinus wyprawił się w tę długą i niebezpieczną podróż przede wszystkim w celu dalszej edukacji – studiów w Padwie. Była to także podróż ważna dla niego jako poety, podróż do kolebki humanizmu. Zwiedził Padwę i Rzym. Zawarł wiele wspólnych znajomości i przyjaźni, dzięki którym został włączony do grona elity intelektualnej Europy.

Kolejnym momentem przełomowym w życiu poety było małżeństwo z Anną Melanchton. Z całego cyklu elegii napisanych na okoliczność własnego ślubu Sabinus jawi się jako człowiek zakochany, niecierpliwie oczekujący małżeńskiego spełnienia i szczęścia. I na tym etapie z pewnością jest to dobry punkt zwrotny w jego biografii, niestety dalsze 10 lat wspólnego pożycia nie były już tak udane i szczęśliwe. Anna zmarła młodo, osierociła sześcioro dzieci.

Sabinus z pewnością był człowiekiem spełnionym zawodowo. Najpierw wykładał na Uniwersytecie we Frankfurcie nad Odrą, a później przyjął propozycję księcia Albrechta Hohenzollerna i przeprowadził się wraz z żoną do Królewca. Przypadł mu w udziale zaszczytny tytuł pierwszego rektora Uniwersytetu w Królewcu, czym, obok poezji, na zawsze zapisał się na kartach historii.

Streczczenie: Jerzy Sabinus (prawdziwe nazwisko: Georg Schuler; ur. 23 IV 1508r. w Brandenburgu – zm. 2 XII 1560r. we Frankfurcie nad Odrą) był dyplomata, poetą, cenionym znawcą literatury greckiej i rzymskiej, jej tłumaczem, edytorem i komentatorem oraz pierwszym rektorem Uniwersytetu Albertyna w Królewcu.

Poezja Sabinusa pełna jest opisów różnych punktów zwrotnych w życiu poety, najważniejsze to: studia na Uniwersytecie w Wittenberdze, relacje przyjacielskie ze swoim nauczycielem – Filipem Melanchtonem, ślub z Anną Melanchton, ważna dla każdego humanisty podróż do Italii, objęcie stanowiska rektora na nowo założonym Uniwersytecie w Królewcu i związana z tym przeprowadzka, śmierć żony, wyjazd z Królewca i ponowny powrót oraz odbyte misje dyplomatyczne.

Sabinus kształcił się na uniwersytecie w Wittenberdze, gdzie poznał Filipa Melanchtona, a w roku 1536 ożenił się z jego córką Anną (Elegie III 1–7). Anna Melanchton była kobietą nieprzeciętną, bardzo dobrze wykształconą i niebywale zdolną. Poeta w wielu utworach mocno akcentuje pochodzenie Anny, ożenek z córką jednego z największych uczonych z pewnością przysporzył mu sławy, do chrztu niósł Annę sam Marcin Luter (El. VI 7).

Kolejnym punktem zwrotnym dla poety była podróż do Italii, którą odbył w latach 1533–1534 (*Hodoeporicon itineris Italici*). Sabinus wyprawił się w tę długą i niebezpieczną podróż w celu edukacji oraz aby zawrzeć nowe znajomości, dzięki którym został włączony do grona elity humanistycznej ówczesnej Europy. Podczas tej peregrynacji poznał Aleandra, Lazzarra Bonamica, Joannesa Baptistę Egnatiusa i weneckiego kardynała Piotra Bemba, z którym przyjaźnił się do śmierci przyjaciela.

Kolejną zmianą w życiu poety była przeprowadzka do Królewca i objęcie stanowiska pierwszego rektora Uniwersytetu Albertyna w Królewcu w 1544 roku (El. v 6–10, VI 3,5, 6).

W Królewcu 27 lutego 1547 roku w wieku 25 lat zmarła żona poety Anna z domu Melanchton. Po czterech latach sprawowania urzędu rektora w roku 1547 zrezygnował z tej funkcji i opuścił Królewiec. W latach 1552 i 1553 powrócił tam ponownie na stanowisko rektora.

W artykule przedstawiam zarówno te dobre, jak i te złe momenty w życiu poety, które rozrzucił po kartach wielu swoich utworów.

Słowa kluczowe: edukacja, nauczyciel, podróż, przyjaźń, małżeństwo, zmiana pracy i miejsca zamieszkania, śmierć.

Bibliografia

I. Źródła

- Georgii Sabini Brandenburgensis, *Poemata et numero librorum aucta et emendatius impressa, quam antea fuerunt*, Lipsiae in officina Valentini Papae anno MDLVIII.
Publius Ovidius Naso, *Amores*, wyd. N. Holzberg, Berlin, Boston 2014.
Publius Ovidius Naso, *Ex Ponto*, oprac. A. L. Wheeler, Londyn 2002.
Klemens Janicki, *Carmina*, wyd. J. Krókowski, Wrocław 1966.
Pietro Bembo, *O Etnie*, tekst, przekład i opracowanie I. Mikołajczyk, Toruń 1997

II. Literatura przedmiotu

- R. Avesani, Lazzaro Bonamico z Bassano w: *Dizionario Biografico degli Italiani*, Volume11, Roma, Istituto dell'Enciclopedia Italiana, 1969, [www.troccani.it/enciclopedia/lazzaro-bonamico_\(Dizionario_Biografico\)](http://www.troccani.it/enciclopedia/lazzaro-bonamico_(Dizionario_Biografico)) [dostęp: 28.04.2023].
Q. Breen, Celio Calcagnini, w: *Church History*, Vol.21, No.3, 1952, s 225–238, <https://www.cambridge.org/core/journals/church-history/article/celio-calcagnini-14791541/2F55B18797D928F83BE4CCEC88179131> [dostęp: 20.04.2023].
A. Chrobot, Querela Jerzego Sabinusa o zdobyciu Rzymu przez Karola V, w: *W kręgu zagadnień literatury powszechnej*, red. R. Kotkowski i I. Mityk, Kielce 2019.

- A. Chrobot, Poetycka korespondencja Jana Dantyszka z Jerzym Sabinusem, w: *Studia Classica et Neolatina*. Inter Textus, red. Z. Głombiowska, Gdańsk 2013.
- A. Chrobot, *Hodoeporicon itineris Italici Jerzego Sabinusa*, w: *Studia Classica et Neolatina* XVI. Wydobyc znowu na światło dnia, red. Z. Głombiowska, Gdańsk 2018.
- A. Chrobot, Wokół małżeństwa Jerzego Sabinusa z Anną, córką Filipa Melanchtona. Elegie III 1–7, w: *Studia Classica et Neolatina* XII. Przez stulecia..., red. Z. Głombiowska, Gdańsk 2014.
- R. Demel, Polacy w Padwie, w: *Polonia Włoska* 1, 2004, s. 3–6
- Ch. Dezobry, Th. Bachelet, *Dictionnaire de biographie*, vol. 1, Ch. Edite par Delagrave, 1888, s. 899, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6569161w/f22.image.r=dezobry,%20bachelet%20,%20joannes%20baptista%20oegnatius> [dostęp: 28.04. 2023].
- G. Ellinger, *Geschichte der Neulateinischen Literatur Deutschlands im Sechzehnten Jahrhundert*, Berlin und Leipzig 1929.
- J. Jasiński, *Historia Królewca, Szkice z XIII–XX stulecia*, Olsztyn 1994.
- J. Kotarska, Staropolskie wiersze o przyjaźni, w: *Corona scientiarum. Studia z historii literatury i kultury nowożytnej*, red. J. A. Chrościcki, Warszawa 2004.
- R. Krzywy, Podróż do nowej Arkadii. Wizja Włoch w elegiach Klemensa Janickiego, „*Terminus*”, red. A. Borowski, R. XIII (2011) z. 24.
- R. Krzywy, *Od Hodoeporiconu do eposu peregrynackiego. Studium z historii form literackich*, Warszawa 2001.
- M. Lenart, Lazzaro Bonamico – buon amico con tutti – i jego relacje z Polakami, w: Czechowicz Agnieszka, Trębska Małgorzata (eds.): *Przyjaźń w kulturze staropolskiej*, 2013
- A. Mączak, *Odkrywanie Europy. Podróże w czasach renesansu i baroku*, Gdańsk 1998.
- B. Milewska-Ważbińska, *Przyjaźń humanistów – wzorce, postawy, ekspresja literacka*, w: *Humanizm polski. Długie trwanie – tradycje – współczesność*, red. A. Nowicka-Jeżowa, M. Cieński, współpraca A. Pawlak, Warszawa 2008–2009.
- G. Muller, Aleandro Girolamo, w: *Theological Real Encyclopedia (TRE)*, tom 2, 1978.
- W. Pawlak, *Amicorum colloquia absentium. Przyjaźń i epistolografia w humanistycznej respublica litteraria*, https://www.kul.pl/files/268/Pawlak_Wieslaw_Amicorum_colloquia_absentium_2015.pdf [dostęp: 03.04. 2023].
- W. Pawlak, *Przyjaźń uczonych*, w: *Przyjaźń w kulturze staropolskiej*, red. A. Czechowicz, M. Trębska, Lublin 2013.
- H. Scheible, B. Ebner, Sabinus Georg, w: *Neue Deutsche Biographie* 22 (2005).
- R. Seidel, *Lutherische Ehelehre und antikisierende Epithalamiendichtung-Ein Hochzeitsgedicht für Georg Sabinus und Anna Melanchton*, w: *Neulateinisches Jahrbuch*, Band 9/2007, *Journal of Neo-Latin Language and Literature*. Herausgegeben von Marc Laureys und Karl August Neuhausen, Hildesheim-Zürich-New York, 2007.
- J. Serczyk, *Albertyna Uniwersytet w Królewcu (1544–1945)*, Olsztyn 1994.

- J. Sokolski, *Hodoeporicon*, w: *Słownik literatury staropolskiej. Średniowiecze-Renesans-Barok*, red. T. Michałowska, przy udziale B. Otwinowskiej i E. Sarnowskiej-Temieriusz, Wrocław 1998.
- J. Starnawski, *Koneksje G. Sabinusa (1508–1560) z Polską i Polakami*, „*Miscellanea Łódzkie*” 1 (11) (1994).
- R. Targiel, *Georg Sabinus – Humanist, gekronter Poet, Professor und Diplomat*, w: *UNION*, Frankfurt (Oder), Martz 2008.
- H. Wiegand, *Hodoeporica, Studien zur Neulateinischen Reisedichtung des deutschen Kulturraums im 16 Jahrhundert*, Baden-Baden 1984.
- S. Zabłocki, *Literatura nowołacińska. Średniowiecze – renesans – barok*, w: *Dzieje literatur europejskich*, red. W. Floryan, Warszawa 1977.

